

**A westerlandi
halfogás** Tollas Tibor
Összegyűjtött versei
és műfordításai
Mundus, Bp., 2006.

Szabadságharcunk 50. évfordulóján annak a költőnek összegyűjtött verseivel lepte meg a magyar olvasóközönset a Mundus kiadó, aki a hontalanság évtizedeiben a magyar ügy apostola, utazó nagykövete volt. Tollas Tibor belső irányítóje szüntelenül a magyar október felé mutatott, azt szolgálta írásban és szóban. A teljes életmű megjelenését tehát jól időzítette a kiadó, annál is inkább, mert a költő halálának közelebb (július 19.) tizedik évfordulója csak fokozza a kötet időszerűségét. Szokolczay Lajos gondozásában áttekinthető lírai művet kap kézhez az olvasó.

Az 1959 és 1991 között megjelent nyolc Tollas-kötetnek egy-egy fejezet jut a könyvben. Természetesen a *Csak ennyi fény maradt* (1959) című egyedi kötetet bemutató első fejezet a leggazdagabb, mivel abban kizárólag első közlésű versek jelentek meg, míg a későbbi könyvekbe – az újak mellett – több korábbi versét is felvette a költő. Változatosság szempontjából is kiemelkedik a kötetből az első fejezet, amelyben a gyermekkor mese-világának színes élményei ugyanúgy megelevenednek (*Hazafelé ciklus*), mint a börtönök nyomasztó emlékei (*És eggyé lettünk*) vagy a hontalanság első fájó benyomásai (*Westerlandi halászok*). A menekült magyarok lelki gondjait, a honvágyát, az otthonmaradtak féltését, az önvádat, lelkisimeretfurdalást leginkább a *Járdaszigeten* (1967) versei fejezik ki, de itt találkozunk a világgal való ismerkedés (*Ezüsthomlokú tengerparton*) és az apaság első örömeivel is (*Ballada két hangra*). Az 1969-ben megjelent *Eszterlánc* főhőse a kései, harmadik gyermek, Krisztina, aki a költő számára kozmikus kapcsolatot jelent az őskel. Az *Irgalmas fák* (1975) nem csak az ember és az őt körülvevő fák együvé tartozásának szép vallomása, de egyben az élet szeretetének himnusza, akárcsak az őt követő *Évgyűrűk* (1979). A *Forgószélben* (1983) válogatott anyagát kiegészítő fejezet (*A mélyből*) új verseit a kórház, a műtét, a halál közelségének nyomasztó élménye motiválta. Az új korszakot nyitó *Varázskör* (1988) címadó verse valahol München és Bécs között, az autópályán született. Tiborral ketten ültünk az autóban és azokról a szoros szálakról beszélgettünk, amik harminc évi távollét után is hazánkhoz fűznek bennünket. Szóba jött az is, hogy csak a magyar nyelv tartja szülőföldnek, anyaföldnek a hazát, ahol születünk, ami beismerése annak, hogy túl az ősköltől örökölt géneken, a föld, amiből vétettünk, a táj, ami körülvesz és a Nap, ami bölcsőnkre ragyog, mind részese születésünknek. Rövid gondolkodás után Tibor jegyzetel-

ni kezdett és percek múlva már felolvasta a *Varázskör* első versszakát: *Nemcsak anyád öléből születél / de bölcsőd lett a ház is, / óvó fészked, hívó szülőfalud, / az anyaföld – hazád is*. Ebben a kötetben ismét feltűnnek a hazai, barcai emlékek, a család, az iskola, az első szerelem, lényege azonban nem a múlt felidézése, hanem a jövő keresése: üzenet a hazai nomád nemzedéknek.

Az idehaza megjelent *Hazafelé* (1991) válogatás a korábbi kötetekből, kiegészítve egy régi (1951) és egy újabb (1988) költeménnyel. Tollas Tibor elsősorban a börtönben fordított idegen költők verseiből, de az emigrációban is számos műfordítást készített, főként a *Gloria Victis 1848* és a *Gloria Victis 1956* antológiák számára. Az *Összegyűjtött versek* kötetben hatvanhét fordítást találunk Baudelaire, Goethe, Heine, Hermann Hesse, Victor Hugo, Gertrud von le Fort, Madariaga, Podewils, Verlaine és mások írásaiból.

A szerkesztő feltűnően sok, talán az indokoltnál több, kéziratban fennmaradt verset vett fel a kötetbe, olyat, amit a költő nem tartott fontosnak megjelentetni. Célszerű lett volna ezt a fejezetet (*Temetetlen emlékezet*) kisebb betűkkel szedni, hogy az olvasó ezt a sohasem publikált anyagot meg tudja különböztetni a költő által vállalt versektől. A százharminc oldal 1937 és 1989 között írt verseket tartalmaz. Az elsőket még Sopronban, mint katonaiskolás diák, a többi azonban már felnőtt korában írta a költő. A kiadatlan versek között szerepel az *Összeomlás* című több száz soros elbeszélő költemény, melyet a háború utolsó hónapjairól a váci börtönben írt, 1956 tavaszán. A vers első változata elveszett, és azt évekkel később, emlékezetből rekonstruálta a szerző. A nyers, csiszolatlan kéziratot (Ld. *Függelek*) évekig az íróasztalfiókban őrizte, csak élete végén látott hozzá a vers átdolgozásához, de azt befejezni már nem tudta. Szokolczay Lajos joggal tartja ezt az elbeszélőkölteményt *hatalmas történelmi indíttatású tablónak*, olyan szociografikusan pontos krónikának, *hosszasan kimunkált érzelmi-gondolati futamnak, amelyért érdemes volt azokat a bizonyos hónapokat elszenvedni*. Tollas Tibornak erre a múltat képszerűen megelevenítő versére készítettem el 1996-ban a Duna Televízió számára *A század végnapjai* című történelmi dokumentumfilmet, amit a súlyos beteg költő még láthatott, de arról véleményt alkotni sajnos már nem tudott.

Az *Összegyűjtött versekben* két tanulmányt is olvashatunk Tollas Tibor költészetéről: a könyvet szerkesztő Szokolczay Lajostól és Kabdebó Tamástól. Szokolczay az elemzésre méltó versek körét szélesre tárva azokról az ifjúkori próbálkozásokról is véleményt mond, amelyeket a költő sohasem vállalt, mert maga is tudta, hogy ezek a „naív hangú zsenék”, „álomittas, némelykor magyarnótászerű önfájdalmak énkereső rigmusai...”, nem érték a publiká-

lásra. Tollas Tibor, bár első irodalmi értékű versét, a *Vízválasztót* 1945-ben, huszonöt évesen írta, költővé csak a börtön falai között érett. Kizárólag ezek az 1950 után született írások érdemesek arra, hogy a kritikus mérlegre tegye őket. A kötetbe felvett „kurta furcsa zsengek” mit sem változtatnak azon, hogy a *Bebádogoztak minden ablakot* (1953) és a *Varázskör* (1987) között számos olyan Tollas-vers született, amelynek helye van a XX. század magyar költői antológiáiban. A közelmúltban elhunyt Határ Győző életrajzában Illyés Gyula zsarnokságról írt „mondata” fölé helyezi a *Bebádogoztak* hátborzongató sorait: „...nekem az 56-os forradalom igazi Miértjét és Mikéntjét... Tollas Tibor immár klasszikus költeménye mondja el, hogy bebádogoztak minden ablakot... – ez mondja el és nem az Egy mondat a zsarnokságról.” Kétségtelen tény, hogy ehhez hasonló drámaiságú börtönverset Oscar Wilde óta (*Readingi fegyház balladája*) senki sem írt. Figyelmeztetését nemcsak a volt politikai foglyok (mint Határ) értik meg, de a világ szabad polgárai is: *Ha nem vigyáztok, az egész világon bebádogoznak minden ablakot!* Szokolczay Lajos ezzel az egyetemes börtönlét elleni, sodró erejű protestálással állítja szembe a *Viráglitánia* című költemény *gyermeki csilingelésű szóbokrát*, másutt pedig a *Fából faragott litánia* tárgyfelsorolását. A tanulmány szerint utóbbi a magyar irodalom talán legkonkrétabb verse, ahol a költő „úgy vett vissza sok mindent a költőiségből, hogy az »életfától« a »keresztfáig« tartó életutat-keresztutat, önéletrajzi elemekkel (bányafa) tarkítva, kopogás-mértanná, kakofonikus zenévé avatta. De ebben a látszólagos kopár közlésben is ott feszül az ember számára megemészhetetlen élet-halál (kezdete-e a vég?) örökös dilemmája.” Szokolczay a szerző jellemzésénél jó érzékkel tapint a Tollas-életmű lényegére és fő értékeire. A kötet lírai tartalmához méltó a tanulmány nemesveretű, záró képe: „Amikor arra a fehér hajóra ült, nem csinált mást, mint hallucinációs rabbillincseit, kínzó emlékképeit széttörve fiatalkori énjéhez és az őt egész életében foglalkoztató szabadság-eszméhez evezett.”

A másik tanulmány szerzője, Kabdebó Tamás joggal kifogásolja, hogy Tollas költeményei hiányoznak a hazai válogatásokból. A magyarságot és az anyanyelvet ünneplő *Psalmus Hungaricus* antológiának szerinte dísze lehetett volna a *Fából faragott litánia*, melyet megjelenésekor Cs. Szabó László ugyanolyan elismeréssel fogadott, mint Ferdinándy Mihály. Kabdebó is kiemeli Tollas Tibor költészetének őszinteségét, az igazmondást, a *sunyítástól és a hazugságtól való mentességet*. A szerző elveti azok nézetét, akik a politikumra vezeték vissza Tollas teljes életművét, lírai költészetét. Bizonyosságul felmutatja az 1969-ben megjelent *Eszterlánc* kötetet. Kabdebó szerint az optimizmus másoknál zsaratnok, Tollas Tibornál az örökmécses lángja. Érdekes felismerés, hogy a fák szeretete nem

az *Irgalmas fák* című kötetben tűnik fel először, hanem már fiatalkori verseiben. Az *Évgyűrűk* ugyanis sok olyan még itthon írt, de odakint csiszolt verset tartalmaz, amelyek azt igazolják, hogy a fák életreszóló élményt jelentettek a költő számára. „...hívó ember volt. Hitt a családban, hitt a szeretetben és gyakorolta azt. Hitt a hazugságot túlélő igazságban. Hitt az emberiségben, hitt Istenben – jellemzi Tollast az Angliában élő költőtárs. Kabdebó Tamás le merete írni ezt a hitetlen világunk cinikus mindentudóit megmosolyogtató jellemzést.

A Mundus kiadó szép munkát végzett. Mintaszerű a kötés és a címlap, amelyről a költő idős- és ifjúkori képe tekint az olvasóra. Kicsit szokatlan, hogy a támogatók névsora és a kiadó által eddig megjelentetett könyvek listája indítja a kötetet, megelőzve a belső címlapot, amely így az elsőről az ötödik oldalra szorult. Végül idekíváncozik még egy kritikai észrevétel: túl sok az ajánlás. A szerkesztő az utolsó kötetet (*Hazafelé*) vette irányadónak, ahol az idős költő a búcsúzó ember gondosságával szinte minden barátját megajándékozta egy-egy verssel. Helyesebb lett volna csak azokat az ajánlásokat közölni, amelyeket már a vers első megjelenésénél feltüntetett a szerző. Ennek alátámasztására elég felütni az 1969-ben megjelent *Járdaszigeten* kötetet, amelyben Tollas Tibor csak a *Megmenekedve* fejezetet ajánlotta (feleségének, Majának) és a *Vallató* című verset (Nyéki Lajosnak). Az *Összegyűjtött versek Járdaszigeten* fejezetében viszont már négyszer ennyi az ajánlások száma. Szerintem csak annak az ajánlásnak van értéke, amivel a költő a vers születésekor tisztelt meg valakit. Itt viszont arra is van példa, hogy a váci börtönben 1951-ben írt verset olyan barátjának ajánlja a szerző, akit csak húsz évvel később ismert meg. Lehet azonban, hogy ebben a kérdésben Tollas Tibor nem nekem, hanem Szokolczay Lajosnak adna igazat...

Az *Összes versek* kiadása régóta váratott magára. Tollas Tibor a hontalanság első évében, a *Westerlandi halászsok* című versében fogalmazta meg a nyugati magyarságnak a hazával szemben fennálló kötelességét. A veszélyes szirtek között hálót vető halászsok példáját követve, a száműzött íróknak az otthon számára kell gyűjteniük a zsákmányt. Most, hogy a költő hagyatékát lelkiismeretesen ápoló özvegy, Kecskési Mária, a nehéz feladatot kitünően ellátó szerkesztő, Szokolczay Lajos, valamint az anyagi támogatók és a Mundus Kiadó jóvoltából kezünkben tarthatjuk Tollas Tibor posztumusz művét, megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy a *westerlandi halásznak* érdemes volt szembeszállni a viharral és hálót vetni a zúgó tengeren, mert az *ezüstös szavakba gyűjtött kincs* végre hazaérkezett.

Juhász László